aan de waarheid een valschen plooi, en trachten hun ketterij ingang te doen vinden.

Zoo staan de belijders en de belijderessen van den Christus gestadig bloot aan allerlei soort van gevaar, om door onware voorstellingen vergiftigd te worden, en almeer in hun omgang op geen verschil meer te letten, zoodat hun geloof een privaat iets wordt, waarover ze in den omgang liefst zwijgen. Ze laten het dan toe, dat allerlei geloofsvervalsching in hun huis, in hun verkeer en in hun omgang insluipt, en voor wat hun eigen geloof aangaat, zoeken ze heil in 't zwijgen of een enkel maal in een eenzaam gesprek.

Hierdoor wint de wereld de heerschappij in den omgang. De meest afwijkende gesprekken worden regel. Niets, hoe afwijkend ook, schuwt of mijdt men meer, en slechts half fluisterend komt men dan een enkel maal nog op voor zijn eigen geloof. De kinderen volgen dit voorbeeld na. De nog jongeren storen zich aan niets meer. En een ieder ontvangt men in zijn huis, ook al weet men dat hij zijn gezin geestelijk vergiftigt. Zelfs tot in het huwelijk gaat dit door. Men huwt er maar op toe, ook al weet heel de omgeving dat de bruid of bruidegom tegen Christus overstaat.

Volgt men daartegenover nu in eigen gezin den apostolischen regel, om in zaken met een ieder om te gaan, maar in het private huiselijk leven zich zooveel doenlijk tot den omgang met gelijkgezinde geloovigen te beperken, dan noemt de wereld dit bekrompen en keurt dit af. En dit nu is natuurlijk, en kan niet anders, doch het pijnlijke hierbij is nu, dat tal van Christenen hierin met de wereld gaan heulen, en er in mee doen om u voor bekrompen uit te maken, zoo ge niet tegen deze eenzijdigheid in den omgang ingaat.

Reeds nu zijn er tal van geloovigen, in wier huis alle andersdenkenden niet alleen worden toegelaten en gezocht, maar die 't u zelfs euvel duiden, zoo ge uw omgang bij voorkeur uitbreidt onder de andersdenkenden.

Gaandeweg neemt dit zelfs nog toe. Men staat er dan wel op om als geloovig man erkend te worden, maar dit moet dan opgevat in zoo ruimen, alles in zich opnemenden zin, ten einde juist door de ongeloovigen als een man die uitlokt erkend te worden.

Dit voorbeeld werkt dan vooral op de jongeren op hoogst bedenkelijke wijze. Niet alleen toch, dat men dan zich niet *met* de geloovigen afzondert, maar ten slotte schier *van* de geloovigen afscheidt, om er zijn hoogsten roem in te stellen, dat de ongeloovige wereld, ter wille van uw breede opvatting, met u opheeft. Ja dan kan dit zelfs zoover gaan, dat men zelfs voelt in een kring van geloovigen niet meer op zijn plaats te zijn, doch bij de alles-toelatenden thuis te hooren.

Nu was dit in de dagen van de apostelen alles zins begrijpelijk. Men kwam toen uit de heidenwereld, had in die wereld meegeleefd, bezat in die wereld zijn familie en vroegere vrienden. Vandaar de pijniging, die onderging wie plotseling met dit alles breken moest. Er was toen geen sprake van afval, maar van den overgang niet aanteduren.

Thans echter staat 't heel anders. Men komt thans uit de Christenwereld. Men wies op als gedoopte. Men deed belijdenis. En door die belijdenis stond men met eigen overtuiging tegen de wereld niet alleen, maar ook tegen de ketterijen van allerlei aard over. Het kon hier destijds niet anders dan op ontrouw en afval neder komen. En als men dan ziet hoe thans ook in geloovige kringen allerlei voorstanders van vreemde ketterijen worden toegejuicht en er ingehaald, en er bijna niet meer op het in stand houden van eigen belijdenis wordt aangestuurd, dan komt 't er feitelijk op neer, dat men de geloovigen, met wie men in belijdenis één is, bijna in zijn huis niet meer ziet, en juist voor die vreemde, afwijkende, straks heidensche geesten wagenwijd de deur van zijn huis openzet.

Vooral de leiders en voorgangers, die hierin toegeven en meedoen, staan hierbij schuldig. Hun voorbeeld moest ten goede werken, en het werkt ten kwade.

Van een niet in zijn huis ontvangen om geloofsverschil is geen sprake meer. Er wordt het opkomen voor een andere belijdenis interessant geacht, en het eigen geloof gaat in een verzaakt belijden onder.

Reeds zoo ge het nu oplevend bij het ons voorafgaand geslacht vergelijkt, voelt ge, hoe kleurloos en onbeslist het thans alles werd.

Alleen de vervolging redde ons nog van den afval. Zie 't maar aan het Schoolgeding. Daardoor zette de strijd die zich tegen ons keerde, ons geloof nog vaak vast.

Dr. A. K.

Amsterdam, 27 September 1918.

Met bijzondere belangstelling werd ditmaal de Troonrede tegemoet gezien, waarmede de Koningin de zitting der Staten-Generaal openen zou. Er was een nieuw Ministerie opgetreden, en de gewoonte brengt mede, dat zulk een nieuw Ministerie in de Troonrede de groote lijnen aangeeft van het Regeeringsbeleid, dat in de nieuw komende periode zal gevolgd worden. En al sprak het wel vanzelf, dat het pas zoo kort te voren opgetreden Ministerie nog niet in bijzonderheden zijn werkplan ontwikkelen zou, toch mocht verwacht worden, dat de voornaamste punten van het Regeeringsprogram zouden worden aangegeven. Zonder een vast omlijnd Regeeringsprogram treedt geen deugdelijk Kabinet op.

Zoowel uit de Troonrede zelve als uit hetgeen de Kabinetsformateur bij het debat in de Eerste Kamer gezegd heeft, is dan ook gebleken, welke onderwerpen in de eerste plaats de aandacht der Regeering hebben. En dan stemt het tot niet geringe dankbaarheid, dat daaronder op den voorgrond staat de uitvoering van het nieuwe Artikel 192 der Grondwet, terwijl tegelijk werd toegezegd, dat, in afwachting van een nieuwe Onderwijswet, reeds nu maatregelen zullen worden voorgesteld om den financieelen nood, waarin onze onderwijzers verkeeren, weg te nemen. Ook het feit, dat Onderwijs van het Departement van Binnenlandsche Zaken zal worden losgemaakt en een zelfstandig Departement zal vormen onder leiding van een zoo kundig man als Dr. De Visser, toont wel, hoe het onderwijs in het bijzonder de Regeering ter harte gaat. Van een Ministerie, dat de Christelijken beginselen belijdt, was trouwens ook niet anders te verwachten. Hoe zwaar in onze dagen de stoffelijke belangen wegen — de Regeering toonde ook daarvoor een open oog te hebben en zegde de onverwijlde uitvoering van de wetten-Talma toe, — toch behooren de geestelijke belangen op den voorgrond te staan.

Te meer nu is dit noodig, omdat het droeve feit niet ontkend kan worden, dat de afval van God en de ontkerstening onzer natie vooral in de groote steden een steeds bedenkelijker karakter aanneemt. Ook de uitslag van de jongste stembus heeft dit wel op zeer pijnlijke wijze aan het licht gebracht. Niet alleen, dat in onze groote steden het socialisme in getalsterkte alle andere partijen verre overtrof, maar de ontwikkelingslijn wordt steeds verder doorgetrokken, zooals Amsterdam leerde. Het min of meer tam geworden socialisme van Troelstra werd daar reeds verdrongen door het fel-roode socialisme van de *Tribune*-mannen. Het revolutionnaire en anarchistische element wint blijkbaar onder de arbeidersbevolking aan kracht. Zal tegen dezen wassenden stroom van afval van God en van omwentelingszucht een dam worden opgeworpen, dan kan dit, menschelijkerwijs gesproken, alleen geschieden, doordat de *Christelijke School* gelegenheid krijgt haar volle kracht te ontplooien. De verwildering en ontkerstening van de bevolking onzer groote steden is toch niet voor het minst te wijten aan de neutrale staatsschool met haar staf van socialistische onderwijzers. Op 't platteland, waar de invloed der Kerk nog veelszins machtig is, is het bederf, dat de neutrale school onder ons volk gebracht heeft, nog niet zoo scherp in 't licht getreden. Maar in onze groote steden, waar de Kerk schier allen invloed op de bevolking verloor, staat de zaak geheel anders. Hier heeft de ontkerstende Staatsschool haar droefste vrucht getoond. En het tegengif ligt alleen in de Christelijke School, die trachten moet niet alleen te behouden wat nog niet geheel afviel, maar ook om te winnen en te werven. De school beheerscht de toekomst van het volk. En al kan de Regeering de Staatsschool niet geheel afschaffen, ze kan aan het Christelijk onderwijs ook in onze groote steden de levensmiddelen bieden, waardoor het de concurrentie met de openbare school kan opnemen. Wanneer het Ministerie door spoedige en krachtige maatregelen daartoe medewerkt, dan zal het niet alleen den dank van ons Christenvolk verdienen, maar een zegen geweest zijn voor de ontwikkeling van onze natie. Zelfs wagen we de hoop uit te spreken, dat de Regeering niet alleen zorgen zal voor de Christelijke volksschool, maar dat ze haar goede zorgen evenzeer zal uitstrekken tot het Christelijk Middelbaar en het Christelijk Hooger-Onderwijs. De Christelijke volksschool moge haar invloed kunnen doen gelden op de breede lagen der volksmassa, maar wat baat dit, wanneer op de Hoogere Burgerscholen, de Gymnasia en de Universiteiten onze jonge mannen, die straks de elite van ons volk zullen vormen, aan den geest van het ongeloof worden prijsgegeven? Ook hier kan de Regeering niet rechtstreeks ingrijpen, maar wel kan ze door financieelen steun de ontwikkeling van het Christelijk onderwijs bevorderen.

Heeft de belofte die de Regeering in de Troonrede aangaande het onderwijs ons schonk, ons zoo met dankbaarheid en blijde hope vervuld, niet minder is ons volk getroffen door de gevoelvolle woorden, waarin de Koningin uitsprak, hoe zij meevoelde en meeleefde met haar volk in deze buitengewone nooden, die op ons drukken, en die haar met zorg en smart vervullen. We vergissen ons wel niet, wanneer we daarin een woord beluisteren, dat rechtstreeks uit haar koninklijk hart is opgeweld. En omdat ieder gevoelde, dat dit woord geen conventioneele phrase was, maar in zijn soberen eenvoud vertolkte wat in het hart onzer Koningin omging, is het zoo dubbel op prijs gesteld. Het was dezelfde toon, dien Marnix in zijn Wilhelmus van Nassauen onzen grootsten Oranjevorst op de lippen heeft gelegd: Oorlof mijn arme schapen, gij zijt in grooten nood, en die zoo diepen weerklank in ons volk gevonden heeft. Er ligt een heerlijke troost voor ons volk in, dat de nazaat van Prins Willem even diep met ons volk medelijdt, nu weer zoo bange en zorgelijke tijden voor ons volksleven zijn aangebroken. Een troost ook, dat we weten, dat onze Vorstin niet alleen het lijden van haar volk medevoelt, maar die nooden ook in het gebed opdraagt aan God Almachtig, zooals Prins Willem, die zelfs stervende nog bad: O mijn God, heb medelijden met mij en met mijn arme volk.

Handelingen van Curatoren der Theologische school.

Het pas verschenen verslag van de Handelingen der acht- en zeventigste vergadering der Curatoren van de Theologische School geeft stof tot dank, omdat er uit blijkt, hoe trots den druk der tijden, de School onzer Kerken geregeld haar arbeid mocht voortzetten, haar finantieele toestand uitstekend is en over het gedrag en den ijver harer studenten niet viel te klagen. Het emeritaat dat aan Prof. Lindeboom wegens hoogen leeftijd verleend werd, bracht geen stagnatie te weeg, daar de Synode te Rotterdam, die dit emeritaat verleende, terstond als opvolger koos Dr. S. Greydanus en deze op denzelfden dag zijn inaugureele oratie hield, waarop Prof. Lindeboom zijn ambt neerlei. Het aantal studenten der School bedroeg 48, waarvan 14 voor de eerste maal werden ingeschreven. Tuchtmaatregelen behoefden gelukkig niet te worden genomen en de uitslag der examens toonde, dat er flink gestudeerd werd.

Op een schrijven van de Classis Koevorden, waarin verzocht werd, dat »van het Curatorium een ernstige drang op de candidaten der Theol. School zou worden uitgeoefend om zich niet aan den dienst van de Kerken te onttrekken, waar zoo tal van vacante Kerken dien dienst begeeren", meenden Curatoren dan ook te moeten antwoorden, dat het bedoeld verschijnsel aan de Theologische School bijna niet voorkomt.

Van meer belang was dan ook de vraag, die Prof. Lindeboom ter sprake bracht, hoe geoordeeld moest worden over het deelnemen van de studenten aan de beweging der Nederlandsche Christen studenten-vereeniging. Prof. Lindeboom zag daarin een gevaar en wilde, dat het oordeel door Curatoren een vorig jaar over deze beweging uitgesproken, in de Handelingen publiek zou worden gemaakt. Aan dit voorstel werd voldaan, en zoo blijkt nu, dat Curatoren het deelnemen der studenten aan deze beweging *ontraden* hebben. Het bericht in de liberale Pers, dat Curatoren aan de studenten *verboden* hadden lid van de N. C. S. V. te worden, blijkt dus onjuist te zijn.

De financieele toestand der School, om ook daarop nog het oog te vestigen, liet ook dit jaar, dank zij enkele milde giften, die waren ingekomen en de stijgende offervaardigheid der Kerken, niet te wenschen over, niettegenstaande de uitgaven door tractementsverhooging stegen, de renten der Russische effecten uitbleven, de *Bazuin* een tekort opleverde en de *Wachter* haar jaarlijksche bijdrage van f 200 achterwege hield. De rekening van ontvangst en uitgave sloot zelfs met een voordeelig saldo van 20.820 gulden, die bij het kapitaal der School gevoegd konden worden. Indien dit doorgaat, zal binnen niet al te langen tijd de School een dergelijk kapitaal bezitten, dat de renten voldoende zullen wezen om de uitgaven te bestrijden en de collecten voor dit doel achterwege kunnen blijven.

Een zoek geraakt rapport.

Op vriendelijk verzoek van Dr. de Moor willen we gaarne een onjuistheid verbeteren, die in de door hem en Ds. Renkema verzorgde uitgave van onze Kerkenorde voorkomt en daar op blz. 148 in Bijlage II te vinden is.

De zaak is deze, dat toen op de Synode van 's Gravenhage in 1914 een vraag inkwam van de Classe Dokkum, wat men te verstaan heeft onder de »singuliere gaven«, waarvan in Art. VIII onzer K. O. wordt gesproken, de Synode besloot op die vraag niet in te gaan, maar de Classis aanbeval kennis te nemen van de uitvoerige bespreking van dit vraagstuk op het Convent der Ned. Geref. Kerken in Rotterdam gehouden in 1887 (Acta blz. 39 en 40) en daarna voortgezet op de voorloopige Synode van Utrecht 1888 (Acta Deel I blz. 47) benevens van de uiteenzetting van het gevoelen dier Synode op last dier Synode door Dr. A. Kuyper in de *Heraut* geplaatst. Dr. de Moor en Ds. Renkema, die bij hun uitgave van de Kerkenordening de besluiten onzer Synodes hebben afgedrukt, wilden in een Bijlage een korte resumt geven van wat op deze Synodes aangaande Art. VIII gehandeld was, maar konden in de *Heraut* het rapport van Dr. A. Kuyper niet vinden en meenden, dat deze Synodale last onvervuld was gebleven.

Een ijverig nasnuffelaar van de Synodale acta heeft echter ontdekt, dat Dr. A. Kuyper wel degelijk aan den hem opgedragen last voldaan heeft en met hulp van Prof. Rutgers zelfs een zeer uitvoerig rapport over Art. VIII heeft opgesteld, maar dat dit Rapport niet in de *Heraut* is gepubliceerd, doch op de Synode zelve is ingediend, toen deze in het volgend jaar wederom te Utrecht saamkwam. In de Acta dezer Synode (Art. 169 blz. 108—112) is dit rapport dan ook te vinden, en aangezien de Synode toen aan dit rapport haar goedkeuring heeft gehecht, heeft het zelfs nog meer gezag verkregen.

Voorzoover onze lezers de bedoelde uitgave der Kerkenordening in hun bezit hebben, worden zij dus verzocht deze emendatie aan te brengen. Het zoek geraakte rapport is thans teruggevonden, en Dr. Kuyper is daarmede gerehabiliteerd.

Nu de zaak nogmaals ter sprake is gebracht, mag echter tevens wel worden opgemerkt, dat ook in het genoemde rapport de vraag, wat men onder deze »singuliere gaven« te verstaan heeft, niet beantwoord wordt en de Synode van 's-Gravenhage door naar dit rapport te verwijzen de Kerken zelfs min of meer op een dwaalspoor gebracht heeft. En al komt het niet zooveel voor, dat iemand in onze tijden volgens Art. VIII predikant wil worden en de Kerken geroepen worden, naar deze »singuliere gaven« onderzoek te doen, toch kan het zijn nut hebben het juiste licht over deze zaak te doen opgaan.

De Classis Dokkum, die indertijd de vraag inzond, wat met deze singuliere gaven bedoeld was, ging van de onderstelling uit, dat deze singuliere gaven onderscheiden waren van de daarna genoemde gaven van godzaligheid, ootmoedigheid enz. en meende, dat de Kerken, die tot dit onderzoek geroepen waren, naar deze singuliere gaven een afzonderlijk onderzoek hadden in te stellen. De Hollandsche tekst van onze Kerkenorde kon metterdaad tot deze opvatting aanleiding geven, want daar staat, dat de Kerken niemand, die niet gestudeerd heeft, tot het predikambt zullen toelaten, tenzij dat men verzekerd zij van hunne singuliere gaven, godzaligheid, ootmoedigheid, zedigheid, goed verstand en discretie, mitsgaders gave van welsprekendheid. Bij oppervlakkige lezing maakt dit, vooral door de minder juiste interpunctie, den indruk, alsof deze singuliere gaven zelfstandig naast de godzaligheid, ootmoed enz. genoemd worden. Intusschen kan er wel geen twijfel over bestaan, dat dit de bedoeling van Artikel VIII niet is en het gravamen van de Classis Dokkum dus feitelijk op een misverstand berustte. Het duidelijkst blijkt dit, wanneer men de oorspronkelijke redactie van dit Artikel, zooals deze het eerst op de Synode van 1574 is vastgesteld, vergelijkt met de wijzigingen in dit artikel door de Synode van Dordrecht in 1618/19 overgebracht. In de oorspronkelijke redactie stond, dat men alleen diegenen zou toelaten tot het predikambt, in wie deze *dingen* bevonden werden: ten eerste godzaligheid en ootmoed; ten tweede gave van welsprekendheid; en ten derde goed verstand en discretie (d. w. z. onderscheidend oordeel). Op deze drie eischen kwam het dus aan. De Synode van Dordrecht 1618/19 die dit Artikel weer in de Kerkenorde opnam, verscherpte het echter, door de bepalingen iets strenger te maken. Zoo voegde zij o.m. de woorden in: *singuliere* gaven, niet alsof daarmede een apart soort gaven bedoeld was naast de reeds vroeger genoemde, maar om te doen uitkomen, dat deze *gaven*, te weten de gave van godzaligheid en ootmoed, van goed verstand en discretie en de gave van welsprekendheid, in *singuliere* mate, d.w.z. op buitengewone wijze, moesten aanwezig zijn. De volgende woorden: godzaligheid, ootmoed enz. behelzen dus geen nieuwe eischen, maar duiden aan welke *gaven* aanwezig moeten zijn, wilde men zoo iemand tot het predikambt toelaten. In de zeer nauwkeurige vertaling van Artikel VIII, die naar de Latijnsche redactie gemaakt is en wel van de hand van Prof. Rutgers afkomstig is, en die men in het genoemde rapport (Acta V. S. Utrecht 1889 2e gedeelte blz. 109) vindt, wordt de zin dan ook zeer juist aldus weergegeven: »Schoolmeesters, lieden van ambacht of anderen, die niet op de scholen gestudeerd hebben, zullen niet tot den Dienst des Woords bevorderd worden, tenzij zij zekere kennisse bezitten omtrent hunne singuliere gaven: te weten hun godzaligheid, ootmoedigheid, goed bevattingsvermogen, onderscheidend oordeel en ook omtrent hunne welbespraaktheid". In zooverre ligt in de verwijzing naar dit rapport dus wel een antwoord op de vraag van de Classis Dokkum. Maar de Synode had de vraag eenvoudiger kunnen beantwoorden, door de Classis er op te wijzen, dat zij van een onjuiste onderstelling uitging, aangezien deze singuliere gaven niet onderscheiden zijn van de ootmoedigheid, godzaligheid, enz., maar juist daarin bestaan. Het zou wel goed wezen, om dit misverstand ook verder te voorkomen, dat bij een nieuwe uitgave van de Kerkenordening de interpunctie van dit Artikel gewijzigd werd en achter singuliere gaven geen komma, maar een dubbele punt werd geplaatst. De bedoeling zou dan duidelijk genoeg in 't oog springen.

Predikatiën voor leesdiensten.

Men vraagt ons, of er ook kerkrechtelijk bezwaar tegen bestaat, dat bij de leesdiensten in onze Kerken gebruik wordt gemaakt van predikatiën, die door predikanten in de Hervormde Kerk zijn geschreven, wanneer deze predikanten van Gereformeerde belijdenis zijn?

Wanneer hiermede bedoeld wordt, of hetzij door een artikel in onze Kerkenorde, hetzij door een besluit onzer Generale Synoden, het voorlezen van zulke predikatiën van predikanten uit een andere Kerk verboden is, dan moet deze vraag natuurlijk ontkennend beantwoord worden.

Maar al is iets kerkrechtelijk niet verboden, daaruit volgt nog niet, dat een Kerkeraad daarom wijs of goed zou doen met zulke predikatiën voor te lezen. De vraag is niet in de eerste plaats of iets kerkrechtelijk geoorloofd is, maar of het in het profijt der gemeente is.

En dan meenen we, dat het gebruikmaken van zulke predikatiën voor den leesdienst in onze Kerken zeker geen aanbeveling verdient, maar veeleer beslist te ontraden is.

Was er gebrek aan goede predikatiën door onze eigen predikanten geschreven, dan zou er voor een Kerkeraad misschien reden wezen om leentjebuur bij de predikanten der Hervormde Kerk te spelen. Dit is echter niet zoo. Om van verschillende uitnemende preekenbundels te zwijgen, door onze predikanten uitgegeven, behoeven we alleen maar te wijzen op de uitgave van »Menigerlei genade«, waardoor geregeld in de behoefde onzer vacante Kerken wordt voorzien. Waar de eigen hof zoo kostelijke vruchten oplevert, behoeft men niet in buurman's hof om hulp te zoeken. Men zou daarmee een testimonium paupertatis, een getuigenis van armoede, aan onze Kerken geven, dat zij niet verdiend hebben.

Hierbij komt in de tweede plaats, dat al zijn er onder deze predikatiën door de Hervormde predikanten van Gereformeerde belijdenis in het licht gegeven, ook uitnemende, er evenzoo onder gevonden worden, vooral onder een zekere categorie van Gereformeerden geliefd, die veel meer door allegoriseerende tekstverklaring en valsche mystiek dan door degelijke Schriftverklaring en gezonde toepassing uitmunten. Of een Kerkeraad in een vacante gemeente nu altoos in staat is hier kaf van koren te onderscheiden, meenen we te moeten betwijfelen. Ook in onze eigen Kerken zijn er stroomingen die dezen ziekelijken kant wel op willen gaan. Daarom is het veel beter, dat de Kerkeraden zich houden aan de predikatiën door onze predikanten uitgegeven. Ze hebben daar waarborg, dat ze een gezonde en degelijke predikatie aan de gemeente voorlezen. Het keuren van een predikatie is niet het werk van elken kerkeraad.

En daarbij komt in de derde plaats, dat door het laten voorlezen van zulk een predikatie, waarvan dan allicht bekend wordt, dat zij van een Hervormden predikant afkomstig is, het besef verzwakt wordt van den scheidsmuur, die ons van de Hervormde Kerk scheidt. Een eenvoudig gemeentelid, die in den leesdienst een predikatie van een Hervormd predikant hoort voorlezen, zal meenen gaan, dat het dan toch ook zoo erg niet is, naar zulk een Gereformeerd predikant in de Hervormde Kerk zelf eens te gaan luisteren. Indien de Kerkeraad die predikatie zóó uitnemend vindt, dat hij haar met voorbijgaan van de predikatiën door onze eigen predikanten geschreven, aan de gemeente laat voorlezen, waarom zou men dan niet even goed zulk een predikatie mogen beluisteren van de lippen van dezen predikant zelf?

Dienstweigering.

Toen we onze artikelen schreven, waarin we opkwamen tegen het beroep dat de antimilitairisten deden op het bekende woord van den Heere Jezus in de Bergrede, dat men den booze niet mag wederstaan, haalden we met instemming aan hetgeen zoowel door Prof. Bavinck als door Dr. De Moor in de Serie *Schild en Pijl* over ditzelfde onderwerp verschenen was.

Men merkt ons op, dat ook Ds. Wisse dit onderwerp behandeld heeft in de brochure »Dienstweigering«, bij de Gebr. Den Hertog te Utrecht in het licht verschenen.

Bedoelde brochure was niet in ons bezit en daardoor was ze onze aandacht ontgaan. Nu we van den inhoud kennis genomen hebben, willen we gaarne dit onwillekeurig verzuim herstellen. Ds. Wisse heeft op de hem eigen wijze met beslistheid en toch met zachtmoedigheid deze dienstweigeraars terecht gewezen, en het feit, dat reeds een derde druk van deze brochure noodig bleek, toont wel, dat zijn betoog ingang vind.

De uitgaven der dictaten van Prof. Rutgers.

Met groote ingenomenheid is door ons de uitgave van de dictaten van Prof Rutgers over de Kerkenorde begroet. De wijze waarop Dr. de Jong deze dictaten had bewerkt, verdiende allen lof. Wel bezaten tal van leerlingen van Prof. Rutgers deze dictaten in handschrift en waren er ook kopieën van gemaakt, maar voor het groote publiek waren deze dictaten toch niet verkrijgbaar. En hoe dictaten door het overschrijven lijden, weet ieder deskundige. Het was ons daarom een oorzaak van oprechte blijdschap, dat Dr. de Jong zich de moeite had gegeven om deze dictaten voor de pers gereed te maken en daardoor een zoo kostbaar deel van de erfenis van Prof. Rutgers voor ondergang te bewaren.

Alleen rieden we de Kerkeraden aan, deze dictaten met eenige voorzichtigheid te gebruiken, omdat Prof. Rutgers zelf ze nog niet voor publiceering gereed gemaakt had.

Deze waarschuwing schijnt door sommigen aldus te zijn opgevat, alsof we het aanschaffen van dit werk ontrieden en daardoor aan de uitgave schade te hebben gedaan. Gaarne verklaren we daarom, dat dit geenszins onze bedoeling was. We zouden het zeer betreuren, wanneer door gebrek aan belangstelling Dr. De Jong dezen arbeid zou moeten staken. Er schuilt in deze dictaten een schat van kerkrechtelijke studie, die voor ieder diegeroepen is om de Kerk te regeeren, zoowel voor predikanten als voor ouderlingen, van groot nut kan wezen. We bevelen daarom deze uitgave nogmaals van harte aan onze lezers aan en hopen, dat door inteekening op ruime schaal de voortzetting van dezen arbeid verzekerd zal worden. Indien elke Kerkeraad één exemplaar bestelt, dan bezit men een uitnemende handleiding bij de toepassing der Kerkenorde en zal de uitgave zeker kunnen doorgaan.

Dr. H. H. K.

Leestafel.

1. Het September-Nr. van *Stemmen des Tijds* Maandschrift voor Christendom en Cultuur, Uitgever G. J. A. Ruys te Utrecht, opent met: De ontspanningslectuur in de openbare bibliotheek door Dr. J. A. von der Hake. Dr. E. L. Smit geeft er het IIe stuk van zijn studie: De oud-christelijke opschriften en hunne godsdienstige betekenis. O. Ruysch het VIe van zijn novelle Gevonden en Dr. P. W. J. van den Berg schrijft er over: De Hervormers en de Zondag. Na voorop te hebben gesteld: »Hoe dachten Luther, Calvyn en de Nederlandsche Hervormers over den Zondag?« waarin bestaat het eigenaardige van hun opvatting, waarin wijkt die af van de Roomsche, en hoever hebben de Protestantsche Kerken de door hen gegeven beginselen aangenomen en verder ontwikkeld?" wijst de schrijver er op, dat die vragen eerst voor beantwoording vatbaar zijn, »wanneer vaststaat wat de algemeene meening was in die dagen waarin de Hervormers optraden, m.a.w. wat de Roomsche Kerk leerde over dit punt in het begin der 16e eeuw."

Na dit te hebben uiteengezet, komt hij dan tot zijn eigenlijk onderwerp. Als resultaat stelt hij: »Zoo is bij de Reformatoren overal de heiliging van dien dag de groote hoofdzaak. Wat die heiliging verhindert, de verkondiging en het hooren van Gods Woord belemmert, is verkeerd en moet bestreden worden."

„Daar is ook het punt waar voor ons het verband met hun leer voor onzen tijd weer worde gezocht. Bij alle vrijheid van wettische haarkloverijen, en vrijlating van het individueele geweten worde de eisch der heiliging van den rustdag met kracht gesteld. De Sociale eisch der Zondagsrust als natuurlijke zoodzakelijkheid en